

Diàlegs

Mirar el present en clau històrica

JAUME SUAU (*Universitat de Barcelona*)

I FRANCESC VEIGA (*Universitat Autònoma de Barcelona*)

Andreu Mayayo (AM). Per a tothom i, sobretot, per als lectors, començarem per la data del 18 de juny del 2012, quan es va signar un manifest a favor de la història del present per un seguit de professors; entre ells hi ha Francesc Veiga i Jaume Suau. D'aquest fet, en fa tres anys i és un bon element d'arrencada, perquè aquest manifest explicitava la necessitat d'aquesta nova història amb dues branques: el tema de la docència i el tema de la recerca. Cal dir que aquesta conversa o aquest diàleg es fa el 14 de juliol del 2015, és a dir 226 anys després d'allò que diem els contemporaneistes que és l'inici de la història contemporània.

Primera pregunta: tenim data per al començament de la història del present? Us atreviu a posar-hi una data d'inici? Sé que és una pregunta molt acadèmica, però és per entrar ja en temes d'epistemologia: què és, com i de quina manera, i si establim o no... amb la qual cosa explicarem la naturalesa... quan ens referim a la història del present. En fi, i per provocar, cal intentar explicar això: hi ha data inicial per a la història del present?

Francesc Veiga (FV). Jo penso que una de les tasques de la història actual és la reconexió de la història actual i de la història de llarg terme. És a dir, hi ha la història clàssica, que es fa a les universitats, la història acadèmica, que ve dels temps més llunyans de la humanitat, i aleshores aquí és on comença la baralla. Ara bé, què abasta el radi d'acció de la història actual o de la història del temps present? Fins quan arriba? Hi ha temes que no es poden tocar, perquè suposadament són de massa actualitat o, es diu, que no hi ha gaire documentació. Jo penso que els companys i companyes més clàssics trebalem per èpoques tancades, és a dir,

la Segona República Espanyola va des del 1931 fins al 1939; la guerra freda comença el 1948 i acaba el 1991. Doncs a partir de la guerra freda comença el salt al buit, i això seria la història més actual. Això és una cosa que nosaltres hem de reconsiderar. Fem una història amb uns cicles tancats? Tenim tendència a fer-ho, i s'han de mantenir unes fites i unes fronteres, però no podem construir marcs gaire rígids. Ara que d'aquí a poc tindrem el centenari de la Revolució Russa i només sis anys abans d'aquest esdeveniment va tenir lloc la Revolució Xinesa. En només sis anys es va enfonsar un imperi que venia del segle III aC i que va durar fins al 1911; encara que aquesta data suposi un lapse de només sis anys, per al públic, per al col·lectiu d'estudiants i per a molts col·legues hi ha una enorme separació, atès que al mig hi ha el començament de la Primera Guerra Mundial. Nosaltres tenim una "barrera de cicle" el 1914, la qual cosa fa que esdeveniments consecutius semblin estar molt allunyats. Però no: hi ha un cicle fluid, cosa que tampoc significa que, necessàriament, la Primera Guerra Mundial acabi el 1918, sinó que, de fet, pot haver finalitzat més endavant.¹

Per tant, ens trobem amb el mateix problema si busquem tancar cicles en la història actual. Començant per la gran qüestió de quant abasta el "gran cicle" d'això que anomenem història del present. Per tant, quan comença?

Jo penso que és una generació el que defineix l'àmbit de treball de la història actual: vint-i-cinc o trenta anys. Això implica que és un període històric sobre el qual treballem com a professionals, però que nosaltres mateixos també hem viscut: des que érem joves i teníem consciència del que estava succeint fins a la nostra edat actual. Aquests trenta anys serien una mica la generació que nosaltres podem analitzar com a persones formades i racionals.

Jaume Suau (JS). Jo penso que la pregunta és molt interessant i posa de manifest alguns dels problemes que més polèmica han suscitat, problemes epistemològics, no només de la història immediata, sinó de la història en general. En funció de quins criteris establím les periodificacions? Per exemple, per què el 1789 o el 1815 marquen una ruptura? En tot cas, el trencament és vàlid per a la història mundial o tan sols ho és per a la història europea? Tenen el mateix significat històric? Què és el que determina l'inici de la història contemporània? És una problemàtica? Són uns fets? La Revolució Francesa? La Revolució Industrial? La Il·lustració? Tornem a ser a Europa, però, hi ha autors com Pankaj Mishra,² Odd Arne Westad³ o Christopher Bayly⁴ que, quan ens parlen del naixement del món modern, ho fan en una clau autènticament mundial, universal; segons el seu parer,

¹VEIGA, FRANCISCO; MARTÍN, Pablo. *Las guerras de la Gran Guerra, 1914-1923*. Madrid: La Catarata, 2014.

²*De las ruinas de los imperios: la rebelión contra Occidente y la metamorfosis de Asia*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, Círculo de Lectores, 2014.

³*Third World interventions and the making of our times*. Nova York: Cambridge University Press, 2007.

⁴*The birth of the modern world, 1780-1914: Global connections and comparisons*. Malden: Blackwell Publishing Professional, 2003.

l'inici de la història contemporània com a tal és el resultat d'una interacció de processos entre els quals el protagonisme d'Europa —i fins i tot d'Occident— és important, però no determinant. I la història immediata, la història del temps present, la història actual planteja els mateixos problemes que la història en general, però aplicats a un altre moment històric. Com es delimita cronològicament el seu objecte d'estudi? En la línia del que apunta el Francesc, es fa a través d'una generació? L'historiador que s'interessa pel present no compartimenta la seva anàlisi en dates concretes, es preocupa per fets significatius, en la mesura que posen de manifest problemàtiques, processos i tendències, en l'escenari que viu directament. L'historiador del present intenta entendre aquest escenari dinàmic. I ho fa mitjançant una gramàtica de lectura crítica basada en l'aplicació del raonament històric al món actual. Jo penso que no té sentit demanar una data concreta. La qüestió clau és: del món on visc, què en considero fonamental? On se situen les seves arrels? Com hem arribat fins aquí?

FV. No. És una mirada. Jo li dic la “síndrome de Fabrizio del Dongo”, ja sabeu, el protagonista de *La cartoixa de Parma*, de Stendhal: travessa per la batalla de Waterloo i no sap que ha viscut un esdeveniment històric decisiu. Si aquest home hagués estat un periodista, quina mena de reportatge hauria pogut fer? Hauria escrit una història absurda: “Vaig caminar perdut, després vaig caure a una rasa...”. Si hagués estat un historiador, almenys intentaria fer una reconstrucció a posteriori obtenint informació aquí i allà. No dependria tant de la dada subjectiva i immediata. Per tant, crec que és important intentar evitar que el treball d'història actual el facin tots menys els historiadors. Nosaltres hem de fer l'anàlisi immediata, de primera mà, sabent que és un esborrany revisable, una hipòtesi, i recollir totes les dades que puguem, sent conscients que nosaltres sols no podem processar-les, perquè és un volum molt ampli: em refereixo a internet, als mitjans de comunicació, als testimonis dels nombrosos protagonistes que estan vius... Però, almenys, i és important, nosaltres podem posar les bases perquè els propers historiadors, els del futur, tinguin el camp abonat i la documentació guardada, seleccionada i una mica ordenada. El que no és adient és que d'aquí a trenta o quaranta anys hagin de partir de zero, investigant només amb premsa escrita.

AM. La pregunta era una provocació, perquè l'acadèmia fixa unes dates i fa vint anys es va començar amb una assignatura del món actual, i, com succeeix a l'acadèmia, els períodes cronològics marquen el temari de les assignatures i es va fixar fa vint anys que la història del món actual començava, a escala global, amb la fi de la Segona Guerra Mundial i, en el cas espanyol, el 1939, per englobar el franquisme, la Transició i la democràcia. Per això era la provocació: per dir que ara estem parlant d'un nou període i, per tant, d'una nova àrea d'especialització? Així, trenquem el binomi present-passat. Abans dèiem que la història sempre és contemporània perquè encara que parlem del passat ens preocupa el present. Però ara

el que diem és que estudiem el present i ens preocupa el present. I, per tant, aquest canvi de naturalesa era el que volia començar per entendre i per explicar que no estem parlant d'elements cronològics, sinó d'una actitud, perquè sovint ens han fet fora altres disciplines a l'hora de parlar del present. Llavors, com nosaltres, com a historiadors, podem operar en un present en el qual no tenim totes les fonts i que ens diferencia d'altres disciplines.

JS. Per posar un exemple: l'esclat de les guerres que acompanyen el procés de desintegració de l'antiga Iugoslàvia. Francesc Veiga, el primer, de manera immediata, com a especialista dels Balcans, intenta entendre i explicar per què s'ha produït aquest fet que va convulsar el món.⁵ Nosaltres, al nostre departament, creem una assignatura que es diu El present en clau històrica. Per què? Perquè estem interessats pel món en què vivim i l'analitzem com a historiadors, i perquè estem convençuts que així el podem explicar millor. Constatem que s'inicia un conflicte, i que ningú no l'explicava com a matèria en l'antiga llicenciatura, però el conflicte té un ressò impressionant, i, per tant, el Departament d'Història Contemporània va crear una assignatura específica. Quin era l'objectiu de l'assignatura? L'anàlisi històrica de les guerres o dels conflictes armats actius al llarg del curs acadèmic. Quins conflictes? Els actius. En funció de quines dates? No té sentit. Cada especialista les situa en moments històrics diferents. I, és més, un mateix autor les pot variar al llarg de la seva obra. El que interessa és mirar el present amb perspectiva històrica, perquè el passat guarda moltes claus de l'escenari que vivim. Ara bé, això no ens ha de portar a plantejaments teleològics ni a creure que la història es repeteix. Però això és un altre debat.

FV. Efectivament. Sempre s'ha fet història actual. *El laberinto español*, de Brenan,⁶ per exemple, que ha estat utilitzat durant tantíssims anys, s'escriu tot just després de la Guerra Civil Espanyola, el 1943; i tampoc ningú no s'ha fixat si Brenan era un escriptor, un antropòleg, un historiador o què era exactament. Senzillament, allò era una peça interpretativa que es va utilitzar intensament per part dels historiadors. Jo penso que moltes vegades el que ens perjudica de debò és que tenim actituds molt defensives. Hi ha molts companys i companyes que no volen entrar en aquests temes. En Jaume i jo treballem aspectes internacionals, i això ens dóna un cert distanciament, per dir-ho d'alguna manera, emocional o fins i tot polític. Si t'has d'enfrontar a la història actual del teu país és una altra qüestió, és una feina més comprometedora. De vegades has d'entrar en temes molt polèmics. Però la veritat és que aquesta polèmica mai desapareix de la professió historiogràfica. El 1714 és polèmic avui en dia; ho vam poder comprovar durant el tricentenari, el 2014. La Guerra Civil Espanyola és, encara, molt polèmica. Per tant, els historia-

⁵ *Els Balcans. La desfeta d'un somni, 1945-1991*. Vic: Eumo, 1993; *La trampa balcánica. Una crisis europea de fin de siglo*. Barcelona: Grijalbo, 1995.

⁶ BRENAN, Gerald. *The Spanish Labyrinth: An Account of the Social and Political Background of the Spanish Civil War*. New York: Cambridge University Press, 1943.

dors hem de fer-nos a la idea que qualsevol tema, encara que sigui d'història de llarga durada, no està resolt. Jo crec que la professió d'historiador no ha d'anar a tancar controvèrsies, sinó que hem de treballar causes múltiples i aproximacions multipolars i hem de pensar que morirem i vindran els nostres fills i els nostres nèts i que allò continuarà sent motiu de polèmica.

AM. Jo crec que la batalla la podem tenir guanyada explicant que nosaltres no tan sols hem d'estudiar el passat, sinó que hem d'opinar també del que és present. Ho va fer gent com Eric Hobsbawm o com Tony Judt, entre d'altres. Per tant, jo crec que podríem avançar metodològicament per com treballem, per com ens diferenciem de les altres persones a les quals també els interessin les coses que passen en el seu present i ho abordem de maneres diferents i amb reflexions diferents.

JS. Per mi, en el fons, la qüestió central és la del raonament històric. L'historiador analitza el seu objecte d'estudi amb unes claus de cerca pròpies, que no són les de la ciència política ni les del periodisme ni les de cap altra disciplina. La qüestió és saber quines són aquestes eines. I, en el cas de l'historiador del temps present, són diferents de les que utilitza un col·lega que estudia el neolític o són les mateixes, amb diferències d'escassa entitat? I això, al meu entendre, planteja un altre tema essencial: quin és el valor afegit de l'historiador respecte d'altres especialistes quan analitza el món en què vivim? Per tant, precisar què caracteritza la "mirada" d'aquest historiador atípic és del tot imprescindible. Malauradament, no hi ha consens entre els especialistes ni sobre en què consisteix l'anàlisi històrica ni sobre com ha de treballar l'historiador del present. Si passem críticament pel sedàs l'obra de molts dels millors historiadors, fins i tot la d'alguns dels que més han destacat per contribuir teòricament a precisar en què consisteix la tasca de l'historiador, trobem una simple seqüència de fets. En això consisteix la història? Aquesta és la contribució de l'historiador del món actual a la seva comprensió i explicació? Si la resposta és negativa, en què hauria de consistir la "mirada" de l'historiador? Quin és el seu valor afegit? És curiós comprovar que molts autors adscrits a d'altres camps disciplinaris, per exemple la ciència econòmica, la sociologia o la politologia (M. Mann, G. Arrighi, Th. Piketty, I. Wallerstein, etc.), afirmen sense embuts que el que els ha ajudat més a entendre el seu objecte d'estudi és pensar-lo en termes de llarga durada. Quina seria l'estratègia de recerca històrica més adient per a l'estudi del present? Per començar, perquè ja ho he subratllat abans, hem de prioritzar la perspectiva històrica, la llarga durada. L'escenari actual no és el món d'entreguerres. S'ha començat a configurar amb la fi de la guerra freda i, durant els últims anys, ha canviat de forma significativa. Hem de buscar la continuïtat i el canvi dins d'aquesta llarga durada. Quina és l'entitat dels canvis? Per què s'han esdevingut? I això ens porta a la causació. Cal criticar qualsevol plantejament reduccionista —una sola causa ho explica tot— i els determinismes històrics. La realitat és complexa i, per tant, també ho haurà de ser la nostra expli-

cació dels fets. Cal tenir una visió global i totalitzadora, una visió de conjunt de l'escenari actual, i això no és senzill. De la mateixa manera que un historiador que s'ocupa d'un aspecte concret de la història antiga, si no té una idea clara de com funcionava el món antic, difícilment podrà explicar el que ha decidit investigar, a l'historiador del temps present, si no sap com funciona el món en què viu, dins del qual hi ha els seus temes d'estudi, li resultarà força complicat explicar el que s'està esdevenint. Hem de conèixer la realitat del món en què vivim en tota la seva complexitat. Hem de singularitzar. L'objecte de la nostra recerca serà sempre únic, singular i irrepètible, sense deixar d'interessar-nos per la relació entre allò que és singular i allò que és general. I aquí la història comparada ens pot resultar força útil. Després hem de contextualitzar, en el temps i en l'espai, etcètera. El raonament històric és sempre el mateix, amb independència del període històric al qual l'apliquem. L'única cosa que varia és l'escenari que escorcollem. A l'historiador del temps present sovint se'l desqualifica per manca de perspectiva, per trobar-se immers en els fets que estudia. En la mesura en què la gent que treballa la història immediata es veu forçada a perfeccionar la seva metodologia i el seu enfocament per donar resposta a aquestes desautoritzacions, ajuda a enriquir el raonament històric en general. En tot cas, trobo curiós que les exigències de solvència teòrica i metodològica que fa l'acadèmia històrica tan sols s'adrecin als historiadors del temps present i no a la totalitat dels historiadors.

FV. Nosaltres tenim un problema: els nostres estudiants. Acaben la carrera i, a diferència d'altres professionals, allò que han estudiat continua mort. Ells treballen i opinen sobre temes tancats, i aleshores defugen moltíssim de l'anàlisi de la realitat que els envolta. Fins i tot parles amb un estudiant de final de carrera i la història autèntica és la Segona República, la crisi del 98, etcètera, i, en canvi, allò que ha estat passant en els últims trenta anys t'ho expliquen amb teories conspiratives, amb argumentacions de la premsa, etc. Hi ha una desconexió entre la capacitat analítica del que ha passat en el segle XIX o XX i la capacitat d'aplicar això al que està passant ara. I no pot ser que hi hagi aquesta ruptura. Treballar la història actual significa connectar allò que ensenyem, els anys d'estudi d'història contemporània, medieval, etc. amb el que és la capacitat analítica dels historiadors del futur.

AM. Jo hi estic d'acord, perquè et dóna un enriquiment a l'hora d'enfrontar-te amb els problemes del món actual. Ara, jo crec que hem de donar alguna pista sobre els tipus de fonts [...] a les quals nosaltres podem accedir, i com treballem en una situació en la qual l'excés d'informació és un problema, què és el que nosaltres com a historiadors prioritzem a diferència de sociòlegs, politòlegs...? Ens dediquem a veure la televisió, a llegir novel·les, a llegir la premsa? Per exemple, un estudiant va presentar un treball que era un estat de la qüestió sobre el 23-F. Al tribunal no li va agradar aquest treball perquè cap dels llibres consultats per fer-lo estava escrit per un historiador, i això ja el desqualifica per fer un estat de la

qüestió sobre el 23-F. Llavors, no podem nosaltres escometre el 23-F perquè cap historiador no n'ha escrit res?

FV. Això és com si estiguéssim discutint encara si el llibre de Gerald Brenan serveix o no com a referència historiogràfica.

AM. Per això. Molts estudiants vénen interessats per temes del present, i tal com ho tenim configurat nosaltres [...] hem de saber sobre quins materials treballlem, per saber què és el que s'ha dit i com s'ha dit; hem de buidar determinats tipus de fonts, si és una experiència personal, si és un relat defensiu, si és un text jurídic... i a partir d'això fer un estat.

JS. Respecte de les fonts, és que tenim al nostre abast una allau d'informació. Però el problema mai ha vingut d'aquí. Què volem investigar? Tenim un objecte d'estudi determinat. Doncs sobre aquest objecte d'estudi s'han generat determinades fonts d'informació de naturalesa diversa. Quan analitzem amb perspectiva històrica un fet o un procés actual, tard o d'hora haurem d'acudir, haurem de prendre en consideració, el que n'han dit els historiadors. Quines són les fonts que ens permeten completar i enriquir la nostra recerca? No en podem excloure cap. Per què marginar, per exemple, la novel·lística? Per mi un dels autors que més m'han ajudat a entendre la història dels conflictes colombians, en una determinada època, és García Márquez. Algunes de les seves obres ens proporcionen elements de comprensió de la societat colombiana que mai ens facilitarà un assaig històric. Però és evident que no en tindrem prou amb aquest tipus de treball, per apassionants que ens puguin resultar. Per a qualsevol país, en general, hi ha tota una allau de centres d'informació actual que subministren informació rigorosa i prou objectiva, i que cal conèixer, i aquí és on cal investigar. I un cop l'has sistematitzada, la pots enriquir, la qual cosa s'aconsegueix amb els mitjans de comunicació, amb els informes de caràcter general que generen els grans centres internacionals (Banc Mundial, PNUD, etc.). Però l'historiador del temps present té, a més, la possibilitat de crear noves fonts, per exemple, amb la història oral, el recull de testimoniats, etc. Per tant, les fonts, en història oral, no són un problema per si mateixes. El que cal fer és seleccionar-les amb criteris científics i rigorosos i, sobretot, contrastar-les. I aquí és, un cop més, on apareix el valor afegit de l'historiador de la història actual. Els problemes d'aquest no són, en gran part, diferents dels que s'interessen per èpoques llunyanes.

FV. I d'alguna manera has de buscar les eines, les noves fonts d'informació. L'historiador d'aquí trenta o quaranta anys, quan estigui estudiant l'època actual, no es pot quedar només amb la premsa escrita en paper. Què farà? Passarà de YouTube, de les xarxes socials? No farà servir aquestes eines? Això no pot ser. L'historiador, a l'any 2040 o 2050, haurà d'utilitzar tot això. Hem de treballar sobre la pràctica, és a dir, no podem treballar sobre els problemes locals que hi trobem i després anar a veure si la gran teoria dóna suport a això. No, tenim uns temes

d'estudi: Colòmbia, Bòsnia, Ucraïna, Ruanda entre el 1991 i el 2014, etc. I com els abordem? En certa mesura, som els criminalistes del temps. Tenim una tasca interpretativa i anem a veure les pistes que hi ha, les fonts de què disposem, com obtenim resultats. Ara, amb el meu grup de treball, estem investigant sobre extrema dreta a l'Europa de l'Est i les seves relacions transversals amb una esquerra no gaire definida; i hem de treballar amb el rastreig a Internet de xarxes socials des de l'any 1995 fins ara; i hem de contractar una empresa especialitzada i col·laborar amb els experts, amb persones que són capaces de fer gràfiques i infografies sobre el tema; i nosaltres els haurem de donar el tipus de perfil que necessiten. I et trobes una quantitat d'informació descomunal que, si no la processes ara, desapareixerà. La nostra tasca és justament aquesta: veure com podem utilitzar el que hi ha (documentals de YouTube, declaracions, entrevistes, blogs, WikiLeaks, demanar la desclassificació de documents, verificar on es pot trobar això o allò altre, etc.). També cal fer l'estudi de les fonts de premsa, no només del que la premsa diu, sinó per què els periodistes escriuen el que escriuen... És un material inabastable, i nosaltres som pocs encara, no ho podem refinar; però sí que podem donar pistes. Jo això amb els meus estudiants ho faig: cercar a Twitter un assumpte determinat; comprovar com Kadírov ha fet d'Instagram un mitjà personal de propaganda política; quins recursos fa servir la nova ultradreta, per exemple a Facebook o en alguns blogs que passen per ser progressistes. Hi ha informació sobre la guerra del Vietnam a Twitter que està molt bé, que no pots trobar directament a Google o a altres llocs. A vegades has de transcendir el que diuen els mitjans d'informació en paper o la televisió oficial. I a partir de treballar-ho és quan arribem a les conclusions.

JS. L'anàlisi crítica de les fonts i el contrast de la informació són bàsics. Per exemple, contraposant fonts és sorprenent l'ús acrític que es fa, a escala mundial, de determinats indicadors, com el famós IDH del PNUD, de les Nacions Unides, que facilita, pressuposadament, el nivell de benestar d'un estat, en un moment determinat.⁷ S'utilitza de manera indiscriminada, tant per historiadors com per sociòlegs, economistes, etc. Agafem l'exemple de Colòmbia. S'addueix la seva evolució a l'alça en els últims anys per arribar a la conclusió que, malgrat els conflictes armats que pateix el país, el nivell de benestar ha millorat. Molts polítics colombians en fan ús per restar validesa a les reivindicacions de les guerrilles quan justifiquen la seva lluita armada amb objectius socials. Efectivament, l'IDH de Colòmbia⁸ ha millorat ininterrompudament des del 1980, tot i situar-se per

⁷ L'IDH (indicador del desenvolupament humà) és un índex compost que mesura les tres dimensions bàsiques del desenvolupament humà: esperança de vida llarga i saludable, coneixements i nivell de vida digne. S'elabora segons la informació sobre l'esperança de vida al naixement, la mitjana d'anys d'escolaritat, els anys d'escolarització previstos i l'ingrés nacional brut per càpita. El publica el PNUD (Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament).

⁸ 0,557 el 1980 i 0,711 el 2013, amb un lleuger retrocés el 2012 respecte de l'any anterior. Informe sobre Desarrollo Humano 2014. *Sostener el progreso humano: reducir vulnerabilidades y*

sota de la mitjana de l'Amèrica Llatina. Ara bé, què fem amb els cinc milions de desplaçats interns?⁹ Com encaixen en aquesta “millora” dels nivells de benestar o de “desenvolupament humà”? En aquest cas, l'historiador ha de tenir present els treballs d'Alfredo Molano sobre desplaçats, desarrelats i, en general, les víctimes de la violència de tota mena que assola el país i que obliguen a matisar la millora general dels indicadors de benestar.

FV. I hem de treballar molt amb gent d'altres disciplines. No fa gaire, un noi va presentar un màster sobre la violència al futbol. És un fenomen sociològic, no? Doncs si has d'abordar l'anàlisi sociològica, has de comptar amb altres tipus d'anàlisis. Per exemple, el fet que avui dia hi ha partits de futbol que compleixen una funció econòmica no menyspreable en determinades societats t'obliga a recórrer, en algun moment, a un tècnic en hisenda o bé has de comptar amb un economista. I allò que feia Josep Fontana com a historiador del segle XIX, per exemple, ara ja no ho pots fer. Actualment treballar en solitari és cada vegada més difícil. Per fer el llibre sobre la història del Iemen que hem tret, que arriba fins al 2011,¹⁰ jo he hagut de treballar amb dos experts. I és clar, un d'ells és filòleg i l'altra és una noia de ciències polítiques que es va passar cinc anys en una tribu del Iemen central. Òbviament no pots desdenyar aquesta gent i plantejar-te: “Bé, com que no són historiadors, jo ja m'ho faré tot sol”. No, no pots prescindir dels seus coneixements; és que, a més, hi han viscut, parlen àrab amb fluïdesa, i han estat testimonis de l'evolució del país en primera persona en els últims anys, tenint en compte, a més a més, que el Iemen ha canviat des del 2010 i tot això ja és història. És que no hi ha una altra solució, hem de treballar conjuntament.

AM. Pel que dieu, la nostra funció és la de fer de canari de la mina i, per tant, davant una allau no tan sols d'informació, sinó d'opinió, formulem més preguntes que respostes? És a dir, nosaltres intentem veure que hi ha coses que no acaben de quadrar? I perquè no hem parlat de la falsificació de les fonts i de la informació, si respecte al passat ja s'està produint, respecte al present aquesta falsificació de les fonts i de la informació, que ens empassem cada dia, com podem ajudar a intentar intuir o a posar en dubte determinats tipus d'informació objectivable o determinats tipus d'informació que trobem, que no obeeixen a la lògica verídica dels fets, sinó a lògiques propagandístiques. És a dir, com nosaltres diem que hi ha coses que no quadren. Si nosaltres servim per això o no servim.

JS. Des del meu humil punt de vista, l'historiador està prou capacitats si fa un ús adient de les claus d'anàlisi pròpies del raonament històric, les quals ja he assenyalat abans. Posem, un cop més, com a exemple històric, el cas de Colòmbia. El procés de pau i la negociació actual a Colòmbia i a l'Havana, que dia rere dia construeix resiliència. Nova York: Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD, 2014).

⁹ GRUPO DE MEMORIA HISTÓRICA. *!Basta ya! Colombia: memorias de guerra y dignidad*. Bogotá: Imprenta Nacional, 2013.

¹⁰ Francisco Veiga, Leila Hamad Zahonero, Ignacio Gutiérrez de Terán. *Yemen, la clave olvidada del mundo árabe, 1911-2011*. Madrid: Alianza Editorial, 2014.

topen amb entrebancs i que fan que el procés de pau no avanci. Per què no progressa? S'estan encarant correctament quines són les causes de fons que van fer esclatar aquest conflicte? Són les mateixes que quan va esclatar el 1948? O han aparegut factors i actors nous que han alterat la seva evolució? L'historiador pot contribuir a identificar els elements de continuïtat i de canvi, des de l'inici fins a l'actualitat. El 1948 els condicionants fonamentals, de naturalesa social, econòmica, política, ideològica, geopolítica i del context internacional eren uns. Als anys setanta del segle XX n'apareixen d'altres, per exemple, el narcotràfic. Aquest factor nou i els actors que hi estan associats van modificar d'arrel la dinàmica dels conflictes colombians. I la major part dels actors (guerrilles, paramilitars, etc.) s'hi han acabat emmotllant. Vol dir que van desaparèixer les causes originàries? Ja no lluiten les FARC i l'ELN per motivacions socials i polítiques? Han esdevingut simples narcotraficants? I les víctimes? Qui ha provocat els desplaçaments? Qui són els responsables de les massacres? Quin paper ha tingut l'Estat colombià? I els Estats Units són un actor en aquest conflicte? Si no s'encaren les causes que han fet esclatar el conflicte i els actors associats que han determinat la seva dinàmica, si no es preveuen els canvis esdevinguts en el context internacional, difícilment es podrà resoldre el conflicte i s'aconseguirà la pau. L'historiador pot, finalment, contribuir, mitjançant la història comparada d'altres processos de pau a l'Amèrica Llatina, a fer més comprensible per què algunes negociacions de pau han assolit un resultat positiu i d'altres no. La idea central, torno a repetir, és que en el present trobem sempre les petjades del passat i que la història és com una mena d'evolució acumulada que es reflecteix en les realitats actuals.

FV. Hi ha un problema d'interpretació i també de difusió. Nosaltres tenim un enemic que és la història canònica. És a dir, hi ha un esdeveniment que coneixem a través de la premsa i, a partir d'aquí, moltes vegades es genera una explicació que ràpidament es cohesionava i es queda rígida com el ciment. Això és la història canònica. I tu, t'ho mires com a historiador i veus que hi ha una altra explicació diferent de la que ens estan donant. Però aquesta història canònica després és impossible de moure. Com el dogmatisme més sòlid. Pel que fa a les guerres de l'ex-Iugoslàvia, molts historiadors i estudiants encara es nodreixen d'arguments i explicacions elaborats els anys noranta que, en aquells dies, van tenir una fi instrumental en els conflictes. Llavors apareixen noves dades o enfocaments alternatius que qüestionen aquelles històries; i no passa res: els seguidors de la història canònica no es donen per assabentats. No hi ha ni tan sols intents de discussió: es posen de perfil. Encara que trobis després fonts d'informació, arxius, etc. Ha quedat consolidat, i ja està. Jo crec que els historiadors hem d'evitar que es generi una història canònica des del moment en què apareixen els primers indicis de conformació de dogmes al voltant de successos d'actualitat "explicats" pels mitjans de comunicació al servei d'interessos o ideologies concrets o de conveniències

corporatives. Penso que els historiadors hi tenim molt a dir; en cas contrari ens trobarem ja elaborat el relat de la història d'aquí a trenta o quaranta anys, i no estarà fet per historiadors professionals.

JS. Penso que podem posar un altre exemple de com la capacitat crítica de l'historiador té un alt valor afegit, en el sentit que ajuda a afinar la comprensió del present. La interpretació dels fets d'un mateix autor pot variar, de manera significativa, amb el pas del temps. Quan el Francesc Veiga va començar a interpretar les causes de la guerra de l'antiga Iugoslàvia, posava més èmfasi en els factors i en els condicionants interns. Amb el pas del temps,¹¹ ha anat enriquint l'explicació i ha incorporat més elements d'informació i nous actors protagonistes que el fan pensar que les pressions externes tenien, i tenen, un pes decisiu. Ara, el seu plantejament és més ric, però, també, més complex. Com la mateixa realitat històrica.

FV. Si voleu tanquem fronteres encara més. Per exemple, el tema d'Eslovènia. No fa gaire un tesinand meu, el Carlos González Villa, ha fet una tesi fantàstica sobre el procés sobiranista eslovè. Va anar als Estats Units, va entrevistar-se amb gent de la CIA i va desclassificar documents del Departament d'Estat, i la conclusió que en va treure trenca molt amb la història canònica, que ja s'elabora el 1990. Però s'allunya també de la utilització instrumental que s'ha fet d'aquesta història canònica. Llavors, desferma el procés sobiranista català, agafa el tema d'Eslovènia i el presenta com a model. Però és clar, s'està fent servir el model canònic, no els ensenyaments i les conclusions del que ha passat realment. Aleshores, si hi ha errors en la utilització d'aquest arquetip és perquè no s'està estirant realment del que havia passat, sinó d'una imatge. Per tant, aquí tenim una intervenció de la història actual amb la presa de decisions polítiques, i això és el que fa que sigui tan delicat el tema de la història actual; però justament per això cal donar-li carta de naturalesa.

AM. Vosaltres creieu que la història del present actual modificarà la manera de treballar dels historiadors i les disciplines afins o auxiliars? Tu, abans, parlaves, en el cas del Iemen, de filologia... Nosaltres venim d'història, però podríem ser en una altra facultat: filologia, economia, etc. Per a l'estudi de la història del present, quines creieu que són les disciplines més properes o que poden ajudar millor? Ho dic perquè nosaltres hem de preparar alumnes, i als alumnes els hem de donar lectures... Han de llegir Tony Judt? Però també han de llegir García Márquez?

FV. Estàvem negociant el pressupost amb una l'empresa de rastreig de dades i no sabem realment quin és l'abast... i estem parlant d'informàtica. És clar, és que serveix absolutament tot.

JS. No crec que ens interessi cercar afinitats metodològiques o epistemològiques amb d'altres disciplines. L'historiador ha de fer un ús rigorós de les seves eines d'anàlisi, que li permeten tant escodrinyar en el passat com en el present.

¹¹ *La fábrica de las fronteras. Guerras de secesión yugoslavas, 1991, 2001.* Madrid: Alianza Editorial, 2011.

Ha d'intentar millorar-les amb les seves recerques. I ha d'incorporar, amb esperit crític, les aportacions provinents de qualsevol camp disciplinar (antropologia, sociologia històrica, història econòmica, etc.). També ha d'allunyar-se de qualsevol complex d'inferioritat envers sabers que gaudeixen de més prestigi professional i mediàtic. Agafem l'exemple de la suposada "ciència" econòmica. Creieu que els economistes es posen d'acord a l'hora d'explicar el present o el passat? No hi ha consens entre els especialistes sobre cap objecte d'estudi. No tan sols opinen de manera diferent, sinó sovint antagònica. Per exemple, a l'hora d'explicar la història del capitalisme o la crisi financera i econòmica actual, per no parlar de les polítiques més encertades per afrontar-la. On rau la suposada superioritat d'aquesta pseudociència?

AM. Formulo la pregunta d'una altra manera: quins són els objectes d'estudi prioritaris de la història del present?

JS. Jo ho tinc molt clar. Preocupat pel futur, penso històricament el present. I per entendre'l millor no en tinc prou amb el que aporten els historiadors. Poden resultar-me força útils els plantejaments d'especialistes de tots els camps disciplinaris. Per citar alguns autors que a mi m'han resultat útils, perquè m'han fet reflexionar críticament sobre la realitat històrica i actual, destacaria Michael Mann¹² i el seu estudi sobre les fonts del poder social; Thomas Piketty¹³ i les seves consideracions sobre les desigualtats que augmenten en els últims anys; Giovanni Arrighi¹⁴ i la seva comparació dels cicles d'acumulació des de l'inici de l'edat moderna; Immanuel Wallerstein¹⁵ sobre el sistema mundial; Craig Calhoun i Georgi Derluguian¹⁶ sobre les relacions entre crisis econòmiques i governança, o David Held *et al.* sobre els processos globalitzadors.¹⁷ Vol dir que he de seguir acríticament els plantejaments d'aquests autors? De cap manera! Són suggeriments. Plantegen preguntes que em fan reflexionar sobre el present i sobre la meua metodologia d'estudi. He d'aconseguir, amb les meves lectures transversals i diverses, tenir una imatge més clara, coherent, però que pot modificar-se amb el temps, de com funciona el món en què jo visc. I dins d'aquest escenari s'esdevenen uns fets, unes tendències, unes problemàtiques, algunes de les quals vénen de molt enrere. Escodrinyo aquest escenari i intento seleccionar el que considero fonamental. Llavors els penso històricament. Intento explicar quines són les seves arrels i quina evolució ha seguit fins a l'actualitat. No penso que aquesta metodologia sigui

¹² *The sources of social power*. Cambridge (etc.): Cambridge University Press, 2013, 4v.

¹³ *L'economia de les desigualtats*. Barcelona: Edicions 62, 2014; *El capital al segle XXI*, Barcelona: RBA / La Magrana, 2014.

¹⁴ *El largo siglo XX. Dinero y poder en los orígenes de nuestra época*, Madrid: Akal, 1999.

¹⁵ *El moderno sistema mundial*. Madrid: Siglo XXI, 1979-1999, 4 v.; WALLERSTEIN, Immanuel; COLLINS, Randall; MANN, Michael; DERLUGUIAN, Georgi; CALHOUN, Craig. *Le capitalisme a-t-il un avenir?* París: La Découverte, 2014.

¹⁶ *Aftermath: A new global economic order? (possible futures)*. New York i Londres: NYU Press, 2011.

¹⁷ *Global transformations. Politics, economics and culture*. Cambridge: Polity Press, 2000.

substancialment diferent de la que segueixen els historiadors d'altres èpoques. Però l'historiador del món actual hauria de tenir un compromís ètic i polític. No s'hauria de limitar, per pur plaer intel·lectual, a indagar el present. Hauria d'intentar, amb la seva tasca, ajudar a fer entendre millor com funciona el món en què vivim. Aquesta hauria de ser la seva aportació, el seu valor afegit.

FV. És molt difícil de millorar el que has dit. En tot cas, s'ha de pensar que ja no hi ha temes que ens siguin aliens. És clar, el cas del Iemen no és una extravagància, és l'origen de la Primavera Àrab, de la immigració... i ens porta al debat sobre l'estructura social del món actual, en el segle XXI, i ja no només reduït a Europa. Jo penso que hem d'esquivar el seguidisme dels temes que estan de moda per la premsa comercial de gran tirada i evitar els debats dogmàtics en clau futbolística, els interminables debats sobre el que suposadament és o no penal, si ho va ser i ara no ho és; debats que trobem a la premsa sobre fets polítics o quotidians. Nosaltres hem de debatre sobre el sentit global de l'esport, no sobre si això és falta o no és falta.

JS. O debat sobre quin és el paper d'un sindicat de classe avui. Quina podria ser l'aportació de l'historiador, en aquest cas? Com pot ajudar els qui busquen una estratègia sindical adient amb l'escenari social, econòmic i polític actual? Doncs, tal com jo ho veig, l'historiador del temps present pot —segons els seus coneixements sobre la història comparada dels diferents tipus de capitalisme, dels seus orígens i de la seva evolució, fins a arribar al món actual, dels seus aspectes positius i dels negatius— plantejar preguntes i mostrar evidències relacionades amb les qüestions clau que hauran de tenir present els responsables polítics i sindicals. Per seleccionar-ne algunes:

Què és el capitalisme? La naturalesa del capitalisme. Tipus: hi ha una sola forma de capitalisme o el capitalisme és divers? La resposta, evidentment, condicionarà les formes d'actuació i les prioritats dels sindicats.

Ha esdevingut global el capitalisme? Quina relació hi ha entre el capitalisme i la mundialització econòmica? Com condiciona la mundialització i l'existència d'instàncies de governança supraestats l'actuació dels sindicats? Com es pot lluitar contra aquestes instàncies? La unitat d'acció és l'estat o cal organitzar-se, establir aliances, a escala supraestatal?

Les crisis són un fet excepcional o són inherents al capitalisme? Com cal actuar en moments de crisi?

Quina és la naturalesa de la crisi actual? Què l'ha provocada? Semblances i diferències entre aquesta crisi i les anteriors. Les lluites i les accions sindicals del passat són vàlides ara?

Com s'han enfrontat els diferents governs amb les crisis més greus del capitalisme? Hi ha una única política econòmica adient? I una única resposta sindical? Per què els governs han dedicat tants recursos a salvar els bancs i són tan reticents

a enfrontar la pobresa i les desigualtats? És l'estat un simple instrument en mans dels empresaris, dels financers, etc.?

Quin és el futur del capitalisme? Si el capitalisme està destinat a desaparèixer a curt o a mitjà termini, lògicament l'actuació dels sindicats ha de plantejar la seva estratègia de manera molt diferent de si, per contra, el capitalisme ha de persistir durant força temps.

Quines alternatives hi ha al capitalisme? Les alternatives són al capitalisme o dins del capitalisme?

Quina és la relació entre capitalisme i democràcia? Exigeix el capitalisme algun tipus de règim polític? Com s'han aconseguit els assoliments socials i polítics de les classes populars, dels treballadors i treballadores? Com va sorgir el consens polític de la postguerra que va fer possible l'assentament de l'estat del benestar? Per què? Com i per què s'ha trencat aquest consens? Es pot recuperar? Com?

AM. Per tant, res del que és humà ens és aliè. Estem veient que la història social s'identificava amb el món obrer; ara hi ha més treballs sobre moviment ciutadà i veïnal, que no pas de fàbrica. Hi ha dos fenòmens socials que en la historiografia anglosaxona són molt potents: el turisme i l'esport, i per això jo anava en aquest sentit, si la història del present ens podia facilitar [...] el fet d'ensumar on canvien els paradigmes [...]; si la història del present és important no només per donar càrrega docent a les universitats, sinó purament i simplement perquè ajudi a encertar-la millor, a ser útils, a ser presents en el debat ciutadà i a poder aportar el que sabem. En tot cas, volem agrair-vos la vostra col·laboració i aquí tanquem l'entrevista.